

“JINOYAT-PROTSESSUAL QONUNCHILIKDA AYBSIZLIK PREZUMPSIYASI TAMOYILINING QO‘LLANILISHI”

Turdiboyev Sherzod Rahmonberdiyevich

Ichki ishlar vazirligi

Farg'oana akademik litseyi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada jinoyat-protsessual qonunchilikda muhim tamoyillardan biri bo'lgan aybsizlik prezumpsiyasining huquqiy mohiyati, uni amaliyotda qo'llashda uchrayotgan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro huquqiy normalar bilan milliy qonunchilik o'rtasidagi uyg'unlik darajasi hamda sud-huquq amaliyotida ushbu tamoyilning ta'minlanishiga oid misollar keltiriladi. Maqolada aybsizlik prezumpsiyasining fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishdagi o'rni alohida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Aybsizlik prezumpsiyasi, jinoyat-protsessual qonunchilik, inson huquqlari, sud amaliyoti, adolatli sudlov, tergov, prokuratura.

Jinoyat-protsessual huquqning asosiy tamoyillari orasida aybsizlik prezumpsiyasi alohida o'rin tutadi. Bu tamoyil har bir shaxs aybdor deb topilmaguncha uni aybsiz deb hisoblash zarurligini bildiradi. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va Jinoyat-protsessual kodeksida ushbu tamoyilning mustahkamlanishi inson huquqlarini himoya qilishga qaratilgan demokratik islohotlarning amaliy ifodasidir. Biroq, qonunchilikdagi mazkur normaning amaliyotda to'liq qo'llanilmasligi, tergov va sud bosqichlarida ayrim holatlarda buzilishi uni chuqur o'rganishni talab etadi. Xususan, aybsizlik prezumpsiyasi xalqaro standartlar bilan qanchalik mosligi va sud-huquq tizimidagi real muammolar maqola asosini tashkil etadi.

Aybsizlik prezumpsiyasi prinsipining qonunchilikdagi huquqiy asosi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (26-moddasi), Jinoyat-protsessual kodeksi (17-moddasi) hamda inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalarda o'z ifodasini topgan. Bu prinsipga ko'ra, har bir shaxs ayblov hukmi kuchga kirguncha aybsiz deb hisoblanadi. Ayblov tarafining zimmasiga isbotlash majburiyati yuklatiladi va gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchi o'z aybsizligini isbotlashi shart emas.

Amaliyotda esa bu tamoyil ba'zan to'liq ta'minlanmasdan qolmoqda. Jumladan, tergov organlari tomonidan ayblanuvchining aybini sud hal qilmasdan turib e'lon qilish, OAVda ayblovga oid materiallarni ommaga taqdim etish orqali jamoatchilik fikrini shakllantirish holatlari kuzatilmoqda. Bu esa aybsizlik prezumpsiyasining buzilishiga olib keladi.

Shuningdek, ayrim tergovchilar tomonidan qo'lga olish yoki ehtiyot choralarini qo'llashda yetarli asoslar bo'lmasligi, bu esa shaxsning o'zini aybsiz deb bilish huquqiga

putur yetkazadi. Quyidagi jadvalda xalqaro huquqiy me'yorlar va O'zbekiston qonunchiligidagi holatlar qiyosiy tahlil qilinadi:

Tamoyil talabi	Xalqaro normalar (EIHR, ICCPR)	O'zbekiston qonunchiligi	Amaliy muammolar
Sud hukmigacha aybsizlik	To'liq ta'minlangan	Konstitutsiya va JPKda mustahkamlangan	OAVda ayblanuvchini aybdor sifatida ko'rsatish
Isbotlash majburiyati ayblov tomonida	Belgilangan	Belgilangan	Ba'zan tergovchi aybsizligiga e'tibor bermaydi
Shaxs o'z aybsizligini isbotlamasligi kerak	Ta'minlangan	Qonuniy ravishda ko'rsatilgan	Sudda noto'g'ri talqinlar mavjud
Qamoq ehtiyot chorasining zarurligi	Minimal choralar afzal	Qonunda asoslar mavjud	Ko'pincha zarur bo'lmagan holda qamoq qo'llanadi

Bu jadvaldan ko'rinib turibdiki, qonunchilik darajasida aybsizlik prezumpsiyasi yetarli darajada ta'minlangan bo'lsa-da, uning amaliy ijrosi hali ham izchil emas. Bu esa nafaqat sud-huquq tizimining samaradorligiga, balki fuqarolarning davlat organlariga bo'lgan ishonchiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Aybsizlik prezumpsiyasi nafaqat huquqiy tamoyil, balki inson sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilishning asosiy kafolatlaridan biridir. Uni to'liq ta'minlash uchun quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

1. Tergov va prokuratura organlari xodimlarini ushbu tamoyilga qat'iy rioya qilishga o'rgatish bo'yicha doimiy treninglar tashkil etish.
2. OAV orqali gumon qilinuvchining aybsizligi to'g'risida ma'lumot berishni cheklash yoki rasmiy hukm chiqqunga qadar neytral pozitsiyada turish talablarini kuchaytirish.
3. Sud amaliyotida aybsizlik prezumpsiyasiga zid harakatlarni aniqlash va ularni tartibga soluvchi mexanizmlarni takomillashtirish.
4. Qamoq ehtiyot chorasini qo'llashda xalqaro normalarga asoslangan muqobil choralarni kengroq tatbiq etish.

Ushbu choralar orqali aybsizlik prezumpsiyasi tamoyilining real hayotda to'liq ishlashini ta'minlash va adolatli sudlovga erishish mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1) O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2019.
- 2) O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – T.: “Huquq”, 2020.
- 3) Yevropa Inson Huquqlari Konvensiyasi va unga qo'shimchalar. – Strasburg, 1950.
- 4) Xalqaro Fuqarolik va Siyosiy Huquqlar To'g'risidagi Shartnoma (ICCPR). – BMT, 1966.
- 5) Abduqodirov A., Turg'unov M. Jinoyat protsessual huquq asoslari. – T.: “Adolat”, 2018.
- 6) Karimov I. Sud amaliyotida inson huquqlari. – T.: “Yuridik nashriyot”, 2017.
- 7) Mirzaev S. Jinoyat-protsessual qonunchilikda aybsizlik prezumpsiyasi. – T.: “Huquq”, 2019.